

Aina Mee
Ertzeid
Lærebok i
straffeprosess

FAGBOKFORLAGET

AINA MEE ERTZEID

LÆREBOK I STRAFFEPROSESS

FAGBOKFORLAGET

FORORD

Dette er en bok som er skrevet for dem som skal lære straffeprosess. Dette har betydning for bokens omfang, valg av temaer og fremstilling. Jeg har blant annet gjort bruk av eksempler, tankekart, kontrollspørsmål og noen korte filmsnutter som jeg håper kan bidra til læreprosessen.

Straffeprosessens regler er verktøy for den praktiske rettsanvendelsen. Det er vanskelig å lære reglene uten å sette dem inn i den virkeligheten de skal anvendes i. Det blir omtrent som å lære å kjøre bil kun ved å studere trafikkreglene.

Gjennom boken følger vi utviklingen av en tenkt straffesak, dels for å gi et innblikk i hvordan behandlingen av en sak kan skje i praksis, dels for å plassere prosessuelle problemstillinger i en sammenheng. I noen av eksemplene er det formulert konkrete oppgaver og spørsmål. Det bør imidlertid også være rom for diskusjoner om andre sider av eksemplene.

Av ulike grunner har skriveprosessen strukket seg over lang tid. Jeg takker forlaget for tålmodigheten.

En stor takk går også til Erik.

Nesodden, 21. mai 2023

Aina M. Ertzeid

INNHOLD

DEL I INNLEDNING	15
KAPITTEL 1 INNLEDNING - EN LØRDAG PÅ SENTRUM UR OG GULL	17
KAPITTEL 2 HVA ER STRAFFEPROSESS?	23
2.1 Regler om avgjørelse av straffesaker	23
2.2 Målet for straffeprosessen	24
2.3 Grunnprinsipper i straffeprosessen	27
2.4 Sammenligning med sivilprosessen	28
KAPITTEL 3 OM Å LÆRE STRAFFEPROSESS	30
KAPITTEL 4 STRAFFEPROSESSENS KILDER	32
4.1 Grunnlovsbestemmelser	32
4.2 Internasjonale menneskerettigheter	34
4.3 Lovgivning og tilhørende forarbeider	36
4.4 Forskrifter	40
4.5 Rettspraksis	40
4.6 Rundskriv og instruksjoner	41
KAPITTEL 5 KORTFATTET OVERSIKT OVER GANGEN I EN STRAFFESAK OG AKTØRENE I SAKEN	42
DEL II NÆRMERE OM AKTØRENE I EN STRAFFESAK	47
KAPITTEL 6 PÅTALEMYNDIGHETEN OG POLITIET	49
6.1 Påtalemyndigheten	49
6.2 Politiet og påtalemyndigheten i politiet	60
6.3 Presentasjon av politiadvokat Priya Sharma	62

KAPITTEL 7 MISTENKTE OG SIKTEDE	64
7.1 Straffeprosessloven	64
7.2 «Criminal charge» etter EMK	66
KAPITTEL 8 FORSVARER	68
8.1 Forsvarers oppgaver, rettigheter og plikter	68
8.2 Hvem kan være forsvarer?	69
8.3 Siktedes rett til å bli bistått av forsvarer	69
8.4 Siktedes krav på offentlig oppnevnt forsvarer	70
8.5 Oppgave - Sentrum Ur og Gull	72
8.6 Siktedes frie forsvarervalg	72
8.7 Faste forsvarere	73
8.8 Siktedes avkall på forsvarer	73
KAPITTEL 9 FORNÆRMEDE OG ETTERLATTE	75
9.1 Fornærmede	75
9.2 Etterlatte	79
KAPITTEL 10 BISTANDSADVOKAT	81
10.1 Bistandsadvokatens oppgaver, rettigheter og plikter	81
10.2 Hvem kan være bistandsadvokat?	82
10.3 Når har fornærmede rett til bistandsadvokat?	83
10.4 Når har etterlatte krav på bistandsadvokat?	84
10.5 Bistandsadvokat for andre berørte	85
10.6 Fritt valg av bistandsadvokat	85
10.7 Faste bistandsadvokater	86
10.8 Felles bistandsadvokat og koordinerende bistandsadvokat	86
10.9 Oppgave - Sentrum Ur og Gull	87
KAPITTEL 11 KONTROLLSPØRSMÅL DEL II	88
DEL III ETTERFORSKNING	91
KAPITTEL 12 ETTERFORSKNING	93
12.1 Hva er etterforskning?	93
12.2 Når skal etterforskning foretas?	94

12.3	Forpliktelser til å etterforske for å sikre andres menneskerettigheter	97
12.4	Ansvar for etterforskningen	98
12.5	Hvordan skal etterforskning foretas?	101
12.6	Hvilke etterforskningskritt skal iverksettes?	104
12.7	Oppgaver - Sentrum Ur og Gull	105
12.8	Særlig om avhør	105
KAPITTEL 13 VIDERE UTVIKLING I SENTRUM UR OG GULL		114
KAPITTEL 14 SKJULTE ETTERFORSKNINGSMETODER		119
14.1	Generelt	119
14.2	Spaning	121
14.3	Infiltrasjon	121
14.4	Provokasjon	122
14.5	Oppgave - Sentrum Ur og Gull	123
KAPITTEL 15 MISTENKTES OG SIKTEDES RETTIGHETER OG PLIKTER PÅ ETTERFORSKNINGSSTADIET		124
15.1	Behovet for rettigheter	124
15.2	Dokumentinnsyn	124
15.3	Taushetsretten	126
15.4	Rett til forsvarer	126
15.5	Rettsmøter under etterforskningen	126
15.6	Andre rettigheter	126
15.7	Siktedes plikter	126
KAPITTEL 16 FORNÆRMEDES OG ETTERLATTES RETTIGHETER PÅ ETTERFORSKNINGSSTADIET		127
16.1	Behovet for rettigheter	127
16.2	Rett til informasjon	127
16.3	Rett til advokat	128
16.4	Rettsmøter under etterforskningen	128
KAPITTEL 17 KONTROLLSPØRSMÅL OG OPPGAVER DEL III		129
17.1	Kontrollspørsmål	129

17.2	Oppgaver - Sentrum Ur og Gull	129
17.3	Dokumenteksempler	130
DEL IV TVANGSMIDLER		135
KAPITTEL 18 GENERELT OM TVANGSMIDLER		137
18.1	Hva er tvangsmidler?	137
18.2	Skranker for anvendelse av tvangsmidler	138
18.3	Lovens regulering av tvangsmidler	139
KAPITTEL 19 PÅGRIPELSE OG VARETEKTSFENGSLING		144
19.1	Overordnede skranker	144
19.2	Hva er pågripelse og varetektsfengsling?	145
19.3	Beslutningskompetanse og formkrav for pågripelse	146
19.4	Rettens behandling og avgjørelse om varetektsfengsling	147
19.5	Materielle vilkår for pågripelse og fengsling	149
19.6	Særlig om mindreårige	159
KAPITTEL 20 RANSAKING		161
20.1	Vilkårene for ransaking	161
20.2	Beslutningskompetanse	165
KAPITTEL 21 BESLAG OG UTLEVERINGSPÅLEGG		167
KAPITTEL 22 SÆRLIG OM SKJULTE TVANGSMIDLER		171
KAPITTEL 23 SÆRLIG OM BESØKSFORBUD OG OPPHOLDSFORBUD		173
KAPITTEL 24 OPPFØLGING SENTRUM UR OG GULL - MED OPPGAVER		176
KAPITTEL 25 KONTROLLSPØRSMÅL OG OPPGAVER DEL IV		179
25.1	Kontrollspørsmål	179
25.2	Et fengslingsmøte	180

DEL V INTERNASJONALT SAMARBEID	183
KAPITTEL 26 KORT OM INTERNASJONALT SAMARBEID	
I STRAFFESAKER	185
26.1 Utlevering/overlevering og annen rettslig bistand	185
26.2 Oppgave - Sentrum Ur og Gull	187
DEL VI PÅTALEAVGJØRELSE	189
KAPITTEL 27 PÅTALEAVGJØRELSEN	191
27.1 Hva er en påtaleavgjørelse?	191
27.2 Generelle krav til påtaleavgjørelsen	191
27.3 Tiltalebeslutning	194
27.4 Forelegg	196
27.5 Oversendelse av saken til pådømmelse etter straffeprosessloven § 248	201
27.6 Påtaleunntatelse	208
27.7 Overføring til konfliktråd	211
27.8 Henleggelse	214
KAPITTEL 28 PÅTALEKOMPETANSE	217
28.1 Overordnede hensyn	217
28.2 Lovens regulering av påtalekompetanse	220
28.3 Riksadvokatens påtalekompetanse	224
28.4 Statsadvokatenes påtalekompetanse	226
28.5 Politiets påtalekompetanse	227
28.6 Spesialenheten for politisaker	228
28.7 Virkningen av kompetanseoverskridelse	229
28.8 Påtalekompetanse i saken om Sentrum Ur og Gull	229
KAPITTEL 29 KLAGE OVER OG OMGJØRING AV PÅTALEAVGJØRELSE	231
29.1 Innledning	231
29.2 Omgjøring av påtalevedtak	232
29.3 Klage	232

KAPITTEL 30 OPPFØLGING SENTRUM UR OG GULL MED OPPGAVER	237
KAPITTEL 31 KONTROLLSPØRSMÅL OG OPPGAVER DEL VI	241
31.1 Kontrollspørsmål	241
31.2 Et rettsmøte for pådømmelse etter straffeprosessloven § 248 ...	242
DEL VII DOMSTOLENE OG KRAVET TIL RETTTFERDIG RETTERGANG	245
KAPITTEL 32 DOMSTOLENE	247
32.1 Formålet med domstolsbehandlingen	247
32.2 Domstolenes uavhengighet og upartiskhet	247
32.3 Organisering av domstolene	251
32.4 Meddommere	251
32.5 Domstolens sammensetning i den enkelte sak	252
KAPITTEL 33 RETTTFERDIG RETTERGANG	255
33.1 Forankringen av kravet til rettferdig rettergang	255
33.2 For hvilke stadier av saken gjelder kravet til rettferdig ettergang?	255
33.3 Hva er rettferdig?	256
33.4 Avgjørelse innen rimelig tid	257
33.5 Offentlighet	262
33.6 Uskyldspresumsjonen	267
33.7 Vernet mot tvungen selvinkriminering	271
33.8 Prosessrettigheter	273
DEL VIII FORBEREDELSE TIL HOVEDFORHANDLING OG HOVEDFORHANDLING I TINGRETEN	279
KAPITTEL 34 FORBEREDELSE TIL HOVEDFORHANDLING	281
34.1 Innledning	281
34.2 Påtalemyndigheten	282
34.3 Tiltalte	283
34.4 Forsvareren	284
34.5 Fornærmede og etterlatte	285

34.6	Bistandsadvokaten	285
34.7	Retten	287
34.8	Oppfølging Sentrum Ur og Gull med oppgaver	289
KAPITTEL 35 HOVEDFORHANDLING I TINGRETTE		291
35.1	Oppstart av rettsmøtet	291
35.2	Tiltaltes personopplysninger, opplesning av tiltalebeslutningen og spørsmål om tiltalte erkjenner straffeskyld.	295
35.3	Aktors innledningsforedrag og kommentarer fra forsvarer	296
35.4	Bevisførselen.	297
35.5	Opplesning av tidligere avgitte forklaringer	305
35.6	Om bevisavskjæring.	323
35.7	Prosedyrer og avslutning av hovedforhandlingen.	334
35.8	Rettsens vurdering av saken	335
35.9	Forholdet mellom tiltalebeslutning og dom	339
35.10	Avgjørelse av sivile krav	346
35.11	Sakskostnader	347
35.12	Forkynning av dommen	347
KAPITTEL 36 KONTROLLSPØRSMÅL OG OPPGAVER DEL VIII ..		348
36.1	Kontrollspørsmål	348
36.2	Oppgaver - Sentrum Ur og Gull.	349
DEL IX RETTSMIDLER OG RETTSKRAFT, ERSTATNING FOR UBERETTIGET FORFØLGNING		353
KAPITTEL 37 OVERORDNET OM ANKE OG OVERPRØVING		355
KAPITTEL 38 ANKE OVER DOM TIL LAGMANNSRETTE		357
38.1	Rett til å anke.	357
38.2	Ankefrist	358
38.3	Ankegrunner.	360
38.4	Ankeerklæringen.	363
38.5	Støtteskriv	364
38.6	Oversendelse av anken til lagmannsretten	364
38.7	Oppgave Sentrum Ur og Gull.	364

38.8	Lagmannsrettens prøving av anken	365
38.9	Om ankeforhandlingen i lagmannsretten.....	371
38.10	Lagmannsrettens resultat	374
38.11	Oppfølging Sentrum Ur og Gull.....	375
KAPITTEL 39 ANKE OVER DOM TIL HØYESTERETT		376
39.1	Rett til å anke	376
39.2	Ankefrist	376
39.3	Ankegrunner	376
39.4	Spørsmål om anken skal henvises til behandling i Høyesterett... ..	377
39.5	Realitetsavgjørelser av Høyesteretts ankeutvalg	378
39.6	Ankeforhandlinger i Høyesterett	378
39.7	Høyesteretts resultat	379
KAPITTEL 40 ANKE OVER BESLUTNINGER OG KJENNELSER ...		381
KAPITTEL 41 RETTSKRAFT OG FORBUDET MOT DOBBELTFORFØLGNING		384
41.1	Hva betyr rettskraft?	384
41.2	Forbudet mot gjentatt strafforfølgning for samme forhold	385
KAPITTEL 42 GJENÅPNING		389
42.1	Innledning	389
42.2	Gjenopptakelseskommisjonen.....	391
42.3	Vilkår for gjenåpning	392
42.4	Behandling av begjæring om gjenåpning	394
42.5	Behandling av en gjenåpnet sak i domstolene	394
42.6	Oppgave Sentrum Ur og Gull.....	394
KAPITTEL 43 KORT OM KLAGE TIL DEN EUROPEISKE MENNESKERETTSDOMSTOL OG ANDRE INTERNASJONALE KLAGEORGANER		395
KAPITTEL 44 ERSTATNING I ANLEDNING AV STRAFFORFØLGNING		397
44.1	Innledning	397

44.2	Siktedes rett til erstatning.....	397
44.3	Lemping og forholdet til uskyldspresumsjonen.....	399
44.4	Andre enn siktede.....	399
44.5	Saksbehandlingen.....	399
KAPITTEL 45 KONTROLLSPØRSMÅL DEL IX		401
LITTERATUR- OG KILDEHENVISNINGER		403
	Lover og forskrifter.....	403
	Forarbeider m.m.	403
	Rundskriv fra Riksadvokaten	404
	Litteratur.....	405
	Andre dokumenter.....	407
DOMSREGISTER		408
LOVREGISTER		412

DOMSREGISTER

HØYESTERETT

Rt. 1970 side 833	229	Rt. 2002 side 1744	27	Rt. 2009 side 187	377
Rt. 1977 side 1207	23	Rt. 2003 side 549	105,	Rt. 2009 side 316	377
Rt. 1991 side 616	330		113, 307	Rt. 2009 side 417	73
Rt. 1991 side 900	292	Rt. 2003 side 1814	105,	Rt. 2009 side 750	338
Rt. 1993 side 905	152		307	Rt. 2009 side 1526	330,
Rt. 1993 side 1101	201	Rt. 2004 side 645	386		331
Rt. 1994 side 319	120	Rt. 2004 side 1376	292	Rt. 2009 side 1613	151
Rt. 1994 side 786	261	Rt. 2004 side 1974	311	Rt. 2009 side 1615	223
Rt. 1996 side 0189	151	Rt. 2004 side 1997	235	Rt. 2010 side 72	386
Rt. 1996 side 1032	154	Rt. 2005 side 799	382	Rt. 2010 side 909	371
Rt. 1996 side 1081	168	Rt. 2005 side 833	268	Rt. 2010 side 929	40, 224
Rt. 1997 side 795	328, 330	Rt. 2005 side 1353	336	Rt. 2010 side 1121	66, 386
Rt. 1997 side 1739	153	Rt. 2006 side 279	343	Rt. 2010 side 1573	150
Rt. 1998 side 674	153	Rt. 2006 side 441	151	Rt 2011 side 172	342, 344
Rt. 1998 side 1945	336	Rt. 2006 side 582	328,	Rt. 2011 side 172	340,
Rt. 1999 side 805	163		329		343, 345, 385, 386
Rt. 1999 side 1269	329,	Rt. 2006 side 1214	358	Rt. 2011 side 296	168
	330, 331	Rt. 2006 side 1409	386	Rt. 2011 side 329	150
Rt. 1999 side 1363	271	Rt. 2007 side 24	269	Rt. 2011 side 506	159
Rt. 1999 side 2102	153	Rt. 2007 side 382	222	Rt. 2011 side 654	336
Rt. 2000 side 1136	153	Rt. 2007 side 1040	205	Rt. 2011 side 691	371
Rt. 2000 side 1905	153	Rt. 2008 side 111	157	Rt. 2011 side 946	151, 157
Rt. 2001 side 38	196	Rt. 2008 side 118	196	Rt. 2012 side 652	371
Rt. 2001 side 290	153	Rt. 2008 side 605	297,	Rt. 2012 side 921	66
Rt. 2001 side 940	153		298	Rt. 2012 side 1051	385,
Rt. 2002 side 85	154	Rt. 2008 side 663	152		386
Rt. 2002 side 842	153	Rt. 2008 side 1764	370,	Rt. 2012 side 1209	371
Rt. 2002 side 993	390		371	Rt. 2012 side 1342	369

Rt. 2012 side 1679	86	HR-2002-424	154	HR-2019-782	73
Rt. 2012 side 1857	340	HR-2015-2017	250	HR-2019-792	346
Rt. 2013 side 323	271, 272	HR-2016-92	71	HR-2019-899	250
Rt. 2013 side 469	332	HR-2016-169	344	HR-2019-1259	343
Rt. 2013 side 588	97, 98	HR-2016-217	28	HR-2019-1747	121
Rt. 2013 side 905	298	HR-2016-225	103, 257,	HR-2019-1967	298
Rt. 2013 side 968	168		259, 260, 261	HR-2020-423	155
Rt. 2013 side 1412	313,	HR-2016-379	74, 113, 333	HR-2020-492	384
	317	HR-2016-379	113	HR-2020-532	272, 309
Rt. 2013 side 1501	326	HR-2016-681-A	250	HR-2020-593	150, 159
Rt. 2014 side 596	205	HR-2016-831	250	HR-2020-759	384
Rt. 2014 side 964	33	HR-2016-910	67, 385, 386	HR-2020-871	338
Rt. 2014 side 1045	275,	HR-2016-2171	332	HR-2020-972	147
	276	HR-2016-2554	35	HR-2020-1033	346
Rt. 2014 side 1102	148	HR-2017-111	168	HR-2020-1471	159
Rt. 2014 side 1105	33, 331	HR-2017-821	386	HR-2020-1549	153, 154
Rt. 2014 side 1161	33	HR-2017-1673	158	HR-2020-1595	158
Rt. 2014 side 1292	32,	HR-2017-1781	258	HR-2020-2133	379
	126, 268, 273, 335, 362	HR-2017-1814	261	HR-2020-2214	71
Rt. 2015 side 65	229, 253	HR-2017-1894	113, 331	HR-2021-187	150
Rt. 2015 side 93	33	HR-2017-1894-U	331	HR-2021-669	331
Rt. 2015 side 235	369,	HR-2017-2262	324	HR-2021-797	199, 201, 269
	370	HR-2018-104	167, 168	HR-2021-887	205
Rt. 2015 side 334	356,	HR-2018-451	250	HR-2021-966	330
	365	HR-2018-578	269	HR-2021-996	331
Rt. 2015 side 392	67, 385,	HR-2018-611	152	HR-2021-1336-U	334
	386	HR-2018-699	168	HR-2021-1362	250
Rt. 2015 side 434	261	HR-2018-1218	154	HR-2021-1871	267, 399
Rt. 2015 side 506	368	HR-2018-1389	150	HR-2021-2058	368, 369,
Rt. 2015 side 844	71	HR-2018-1783	270		370, 371
Rt. 2015 side 860	71	HR-2018-1784	343	HR-2021-2159	369
Rt. 2015 side 940	222,	HR-2018-1848	158, 159	HR-2021-2580	67, 386
	223	HR-2018-1909	269, 270	HR-2022-801	369
Rt. 2015 side 1045	33	HR-2019-568	262, 265	HR-2022-1245	197
Rt. 2015 side 1142	148	HR-2019-610	162, 185	HR-2022-1314	333
Rt. 2015 side 1319	359	HR-2019-770	157	HR-2022-1317	168, 169

HR-2022-1577	346	LAGMANSRETT	
HR-2022-1703	301, 314,	LA-2021-157502	271
	377	LB-2021-7674	105, 306,
HR-2022-2125	334		307
HR-2022-2171	360	LB-2021-33945	390
HR-2022-2297	344, 345	LE-2020-78995	163
HR-2022-2420	328, 329		

DEN EUROPEISKE MENNESKERETTSDOMSTOL (EMD)

- Abraham Aho mot Sverige beslutning 19. januar 2017, 25514/15 319, 320, 323
- Al-Khawaja og Tahery mot Storbritannia storkammerdom 15. desember 2011
26766/05 og 22228/06 257, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 321, 323
- A og B mot Norge storkammerdom 15. desember 2011, 26766/05 og 22228/06 386,
387
- Bykov mot Russland storkammerdom 10. mars 2009, 4378/02 271, 324
- Cabral mot Nederland dom 28. august 2018, 37617/10 314, 315, 321, 322
- Dvorski mot Kroatia, storkammerdom 20 oktober 2015 nr. 25703/11 74
- Engel mfl. mot Nederland plenumsdom 8. juni 1976 nr. 5100/71; 5101/71; 5102/71;
5357/72; 5370/72 66
- G.I.E.M S.r.l med flere mot Italia, Storkammerdom 28. juni 2018, nr. 1828/06 269
- G mot Storbritannia dom, 30. august 2011, nr. 37334/08 268
- Harutyunyan mot Armenia dom 28. juni 2007, 36549/03 324
- Hauschildt mot Danmark plenumsdom 24. mai 1989, nr. 11/1987 og 134/188 250
- H.L.R mot Frankrike storkammerdom 29. april 1997 nr. 24573/94 97
- Ibrahim mfl. mot Storbritannia storkammerdom 13. september 2016, 50541/08,
50571/08, 50573/08 og 40351/09 67, 273
- Jalloh mot Tyskland storkammerdom, 11. juli 2006, nr. 54810/00 324, 329
- N.A. mot Norge dom 18. desember 2014 nr. 27473/11 270
- N.K. mot Tyskland dom 26. juli 2018, nr. 59549/12 314, 320, 323
- Oddone og Pecci mot San Marino dom, 17. oktober 2019, nr. 26581/17 311, 315, 322
- Opuz mot Tyrkia dom, 9. juni 2009 33401/02 97
- Orr mot Norge dom 15. mai 2008, 31283/04 270
- Osman mot Storbritannia dom, 28. oktober 1998, nr 87/1997 97
- Saber mot Norge dom 17. desember 2020, nr. 459/18 168
- Sakhnovskiy mot Russland dom 2. november 2010, nr. 21272/03 276

- Saunders mot Storbritannia, dom 17. desember 1996 nr. 19187/91 272
- Schatschaschwili mot Tyskland storkammerdom, 15. desember 2015,
nr. 9154/10 312, 313, 318
- Stefancic mot Slovenia dom 25. oktober 2012, nr. 18027/05 312, 313, 317
- Valiuliene mot Litauen dom, 26 mars 2013 nr. 33234/07 98
- Wilson mot Storbritannia beslutning 23. oktober 2012, nr. 10601/09 98
- Y mot Norge dom, 11. februar 2003, nr. 56568/00 271
- Zolotukhin mot Russland 10. februar 2009, nr. 149939/03 386